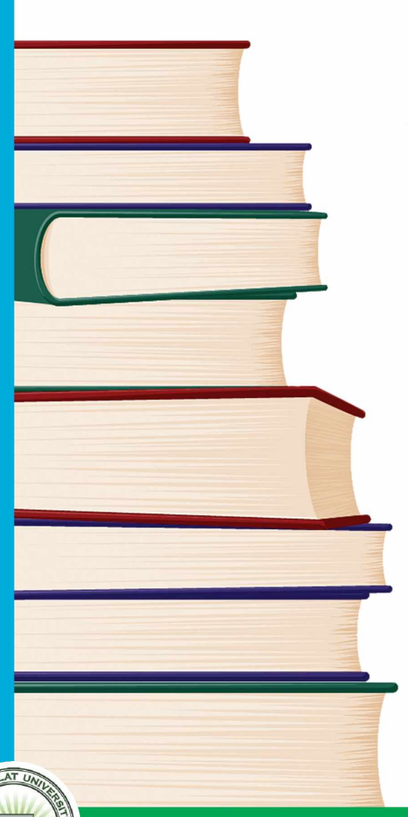
ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 5

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 5

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 19.10.2020
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV, iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Amonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 19.10.2020
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)

Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)

Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)

Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)

Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)

Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)

Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)

Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)

Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)

Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)

Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Шоира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 19.10.2020
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Amonturdieva, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ЁҚУБОВ ШАРИФ МУҚИМОВИЧ
Шоир қадами етган манзиллар 7

YODGOROV SHAMSIDDIN ABDURAIMOVICH
Diniy matnlarni teolingvistik jihatdan
tadqiq qilish metodologiyasi (Qur'oni Karim misolida) 10

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Lingvomadaniy kodlarni aniqlashda kult omili
(Surxondaryo teotoponimlari misolida) 14

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Qo'ng'irot etnonimining shajaraviy tarkibiga oid ayrim onomastik tahlillar 17

NADIM MUHAMMAD HUMAYUN
Etnorealiyalarning milliy etnografik leksikada aks etishi
(Afg'oniston o'zbeklari misolida) 20

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Shaxsh nutqi voqelanishida areal ta'sir 23

RAJABOV FERUZ UMARQULOVICH
Folklor onomastikasi va uning terminologiyasi 27

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Nom (ot) bildiruvchi evfemik birliklarning ma'no turlari 30

MUMINOVA NILUFAR ABDURAHMONOVNA
"Temurnoma" asaridagi antroponimlarning tarixiy-etimologik qatlamlari 33

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Konsept inson ruhiy holatining ifodalanishida asosiy lingvokognitiv unsur 36

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
O'zbek va tojik tillarida evfemizmlar va ularning sinonim so'zlar bilan aloqasi 39

NE'MATOVA YULDUZ
Ayrim tabiiy-geografik oykonimlarning leksik-semantik xususiyatlari xususida
(Namangan viloyati oykonimlari misolida) 43

MADAMIOVA RA'NO YUSUPBAYEVNA
Qoraqalpog'iston dialektal arealining leksik xususiyatlari 46

AMINI AZIZ AHMAD
Shimoliy Afg'oniston o'zbek shevalarida
dehqonchilik mahsulotlari nomlarining ifodalanishi 50

МУНДАРИЖА

QULTO‘RAYEVA SARVINOZ BAHODIR QIZI
O‘zbek tilshunosligida toponimik tadqiqotlar talqini 52

SARIYEVA ZAMIRA
Structural features of possessive pronouns in indonesian language 56

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Синтаксис гендерной лексики в русском языке....58

JALILOVA MUXLISA ZAFARJON QIZI
O‘zbek tili Toyloq shevasining leksik qatlamlari 61

ADABIYOTSHUNOSLIK

АТАНИЯЗОВА МУБОРАК АБДУЛЛАЕВНА
Искандар образи Олим Шарафиддинов талқинида....64

АЛИМОВ ПАРДА
Тарихга бир назар....67

BOBOJANOV ALISHER
YULDOSHEV DILMUROD
Tanqid va badiiy ijod: adabiy jarayondagi o‘zaro munosabatlar 72

TA’LIM

RAXMATULLAYEVA SHAXODAT ZIYOTOVNA
OROMOVA NAFOSAT JO‘RAYEVNA
Adabiy ta’limda nazariy ma’lumotlar –
badiiy matn mazmunini anglashning asosiy vositasi sifatida....76

РЎЗИҚУЛ МУСТАФОҚУЛОВ
Профессор Бекпўлат Умурқуловнинг ижодий фаолиятига бир назар 80

Rezyume. Maqolada lingvomadaniy kodlarni aniqlashda kult omili va uning millat madaniyatiga daxldorlik jihatlari tahlil qilingan. Unda Surxondaryo viloyatida joylashgan Sulaymonota, Xo‘jayi Xubon, Xo‘jayipok kabi teotoponimlarning lingvomadaniy kult asosida paydo bo‘lganligi daliliy materiallar asosida ochib berilgan.

Resume. The article analyzes the cult factor and its relevance to the culture of the nation in the definition of linguistic and cultural codes. In it, it is revealed on the basis of evidentiary materials that such teotoponyms as Sulaymanota, Khojayi Huban, Khojayipok, located in Surkhandarya region, appeared on the basis of linguistic and cultural cult.

Резюме. В статье анализируется культовый фактор и его значимость для культуры нации в определении лингвокультурных кодов. В нем на основе доказательственных материалов выявлено, что такие теотопонимы, как Сулайманота, Ходжайи Хубан, Ходжаипок, расположенные в Сурхандарьинской области, возникли на основе лингвокультурного культа.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2024; 5
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

QO‘NG‘IROT ETNONIMINING SHAJARAVIY TARKIBIGA OID AYRIM ONOMASTIK TAHLILLAR

Kurbanazarova Nargis Shodiyevna,
Termiz davlat universiteti katta o‘qituvchisi,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Insonlar tarixdan o‘z ajdodlari, ota bobolari haqida qiziqib turli rivoyatlar, tarixiy manbalarni o‘rganganlar. Keksa avlod vakillaridan kerakli bilimlarni o‘zlashtirganlar. Chunki turli kitoblarda yozilgan yoki og‘izdan-og‘izga ko‘chib kelayotgan ma’lumotlar insonning millati qandayligi, nasl-nasabi kim bo‘lganligi, qaysi urug‘ vakili ekanligiga oydinlik kiritadi. Shu tariqa avlodning shajarasi vujudga keladi. Shajara (arabcha “daraxt”) – kishilarning kelib chiqishi, ajdodlari va qon-qarindoshchilik aloqalari majmui. Uni tarix fanining bir tarmog‘i – geniologiya o‘rganadi. Qadim zamonlardanoq podshohlar, hukmdorlar, afsonaviy qahramonlar nasl-nasabiga qiziqish mavjud, biroq o‘rta asrlarda shajara imtiyoziga ega bo‘lgan tabaqalarning paydo bo‘lishi va ularning avlod-ajdodlarini rasmiylashtirishga qiziqishning kuchayishi bilan alohida ahamiyat kasb etgan. Bu, o‘z naavbatida, XV asrdan boshlab shajaralar o‘rtasidagi nikoh aloqalari haqida guvohlik beruvchilarning paydo bo‘lishiga olib kelgan. Shu davrda urug‘ yoki bir-biriga yaqin urug‘ a’zolarining nasl-nasabiga oid bir necha daftarlar tuzila boshlagan.

O‘rta Osiyoda nasab daftariga xo‘jalar, saidlar kabilar ega bo‘lib, bu hujjatlar ularning payg‘ambar, sahobalar, tarxonlar va beklar naslidan kelib chiqqanligini ko‘rsatuvchi dalil sifatida, shuningdek, soliq to‘lash, xalq hasharlariga chiqish va boshqa ishlarda alohida imtiyozga, umuman jamiyat hayotida yuqori mavqega ega bo‘lish uchun xizmat qilgan. Shajara hujjatlari dastlab shaxsning siyosiy mavqeiga ko‘ra guvohlar ishtirokida hukmdorlar huzurida tuzilgan va uning muhri bilan tasdiqlangan. Keyinchalik hukmdorlar avvalgi muhrlarni ko‘rib tasdiqlab beraverishgan[1].

Qo‘ng‘irotlarning tarixi va sharhi ko‘p. Qo‘ng‘irot urug‘ining ildizi chinordek baquvvat. Baxshilari kuylab kelgan dostonlari, Alpomish-u Barchinoylari umrboqiydir. Sarvari olam qo‘ng ‘irotning beshta urug‘iga

[1] O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. 1-jild. Sh harfi. – Toshkent, 2000.

beshta hislatni ko‘proq bergan deyishadi. Unga ko‘ra: *vaxtamg‘aliga* shajaralik, *qo‘shtamg‘aliga* sarkardalik, *qonjig‘aliga* boylik, *oyinniga* mullalik, *tortuvliga* botirlik berilgan emish[1].

Qo‘ng‘irot urug‘ining asosiy katta guruhlari boshqa urug‘lardan ajralib, farqlanib turishi uchun o‘z tamg‘asi – muhriga ega bo‘lgan. Shu tamg‘alarning shakli va nomi urug‘ vakillarining tarixi, ota-bobolari, ularga xos bo‘lgan xarakter-xususiyat, asosiy mashg‘uloti, kasbi-kori va yashash manzillariga ishora bergan. Masalan, qo‘ng‘irotlarning eng katta bo‘g‘ini bo‘lgan *vaxtamg‘ali* urug‘ining nomlanishi bo‘yicha turli xil qarashlar mavjud. Xususan, *Vaxtamg‘ali* qo‘shma so‘z bo‘lib, *“vax”* va *“tamg‘a”* so‘zlarining qo‘shilishidan hosil bo‘lgan. Bundagi “vax” *vaxiy* so‘zidan olingan. *Vaxiy* so‘zi Xudoning xohishi, Allohning amri ma’nosida qo‘llanilishini e’tiborga oladigan bo‘lsak, “Xudoning amri bilan, Allohning roziligi bilan vujudga kelgan” degan mazmunni tushunishimiz mumkin. Bu nom ularning vujudga kelish tarixiga ko‘ra berilgan. Mazkur urug‘ning tamg‘asiga va nomlanishini ifodalovchi xalq etimologiyasidagi boshqa bir ma’lumotga ko‘ra, vaxtamg‘ali aslida *oqtamg‘ali* bo‘lishi mumkin. Oq rangli tamg‘a ozodlik, yorug‘lik, ezgulik ramzi sifatida tanlangan. Mazkur urug‘ning boshi Qo‘ng‘irot boboning birinchi xotinidan ikkinchi o‘g‘li Jonquljonbekdan boshlanadi. Bu 18 urug‘dan tashkil topgan bo‘lib, ular quyidagilar: *ochamayli (ochamoyli), boymoqli, taroqli, chan-chiqli, qozoyoqli, cho‘michli, qaychili, ishqili, qiyg‘ochli, jilontamg‘ali, bolg‘ali, qoraqo‘ng‘irot, bug‘ajili, uyuvli, xandaqli, irg‘oqli, oboqli, kesovli*.

Qo‘shtamg‘ali ham qo‘ng‘irotlarning bosh bo‘g‘inlaridan biri bo‘lib, tamg‘asining shakliga ko‘ra nomlangan. Ma’lumotlarga ko‘ra, *“qo‘sh”* – ikkita, juft ma’nosida kelib, ikkita – qo‘shsha chiziqdan iborat tamg‘aga ega degan ma’noni anglatadi. Yuqorida aytib o‘tganimizdek, tamg‘alarning ahamiyati urug‘lar orasida muhim bo‘lgan. Chorvachilik bilan shug‘ullanuvchi qo‘ng‘irotlarning chorva mollariga ham tamg‘alar shakli solingan. Jundan ishlangan kigiz, gilamlarga ham o‘z urug‘i tamg‘asining naqshi tushirilgan. Bu urug‘ qo‘ng‘irot boboning birinchi xotinidan katta o‘g‘li Aliquljonbekdan boshlangan bo‘lib, 16 ta urug‘ni o‘z ichiga oladi: *kal, barmoq, savribuzar, qoraqalpoq, ko‘chaxo‘r (go‘jaxo‘r), oqpichoq, chalbachcha (cholbachcha), to‘lang‘it, tilovmat, o‘troqi, chalka, mavlush, bandigujuk (bangikuchuk), zamburi, qoraqasmoq, ko‘sa*.

Qonjig‘ali urug‘i Qo‘g‘irot boboning Xaydarquljonbek degan o‘g‘lidan boshlangan avlod bo‘lib, 14 ta ichki urug‘larga bo‘linadi: *ko‘rto‘g‘ay (qo‘rto‘g‘ay), qo‘ldovli, jelkillak, moltaka, qoraxonjig‘ali, qorabuvra, do‘sna, chola (chala), no‘g‘ay, tunqora (to‘pqora), quyun, cho‘llik, ulus, qoravursoq (qoraqursoq)*. Bu urug‘ning nomlanishi bo‘yicha ham bir qancha tahminlar bor. Xususan, *qonjig‘ali* etnonimi ikki asosdan tarkib topgan bo‘lib, *qon jig‘ali – jog‘ali – yoqali,* ya’ni *qon yoqali* degan ma’noni bildiradi. Yana bir boshqa ma’lumotga ko‘ra, chorvachilik bilan shug‘ullangan, go‘shtxo‘r bo‘lgan qonjig‘alilar ko‘p qo‘y, echkilar so‘ygani uchun ariq, jilg‘alarida suvlarga qon tushib qizil rangga bo‘yalgan. Shunga ko‘ra *qon jilg‘ali* ning fonetik o‘zgarishga uchragan varianti deb hisoblanadi. Bizningcha har ikkala qarashda ham qaysidir ma’noda asos bordek. Xulosamizga ko‘ra, har qanday vaziyatda ham mazkur etnonimning asosi *qon* semasi bilan bog‘liq.

Tamg‘asining shakliga ko‘ra nomlangan yana bir urug‘ nomi *oyinni* bo‘lib, oyinli tarzida ham yuritiladi. *Oyinni* etnonimining asosi *“oy”* bo‘lib, *“oyli”* degan ma’noni ifodalagan. Bu urug‘ning tamg‘asi yangi oy (ingichka yarim oy) shaklida bo‘lgan. Surxondaryo vohasida mashhur oybaldoq – yarim oy shaklidagi sirg‘a – zirakning kelib chiqishi ham aynan qo‘ng‘irotlarning oyinni urug‘iga borib taqaladi. Oyinnining ayollari o‘z urug‘iga ishora qilib oy shaklli taqinchoqlar taqqanligi haqida ma’lumotlar bor. Bu urug‘ Qo‘ng‘irot boboning ikkinchi xotinidan birinchi o‘g‘li Mullamuroddan boshlanadi. 12 ota urug‘dan iborat bo‘lib, ular quyidagilar: *qovg‘a, qochay, qoraqalpoq, tipor (topar), beshbola, cho‘rak (churan), turmak, xojibachcha, kal, qora, oqtana (oqtaka), oytamg‘ali*.

Tortuvli etnonimi *“tortiq qilish”, “in’om etish”* ma’nolarini ifodalaydi. Yoshi o‘tib, ancha keksayib qolgan Qo‘ng‘irot boboga ikkinchi xotini tomonidan in’om etilgan, tortiq qilingan (xalq orasidagi boshqa bir afsonaga ko‘ra xon tomonidan Qo‘ng‘irot boboga sadoqatli xizmati uchun taqdim etilgan, in’om etilgan kichik xotini tomonidan dunyoga keltirilgan farzand bo‘lgani uchun *tortuvli* nomini olgan) o‘g‘li – Jiyanbekning avlodi bo‘lib, eng kichik urug‘ guruhi hisoblanadi. Nisbatan yosh va tarkibi jihatidan ancha ixcham bo‘lgan mazkur urug‘ga oid ma’lumotlar boshqa urug‘larga nisbatan biroz ko‘proq. Baxshilar tomonidan kuylangan termalar, xalq og‘zaki ijodiga oid ba’zi afsona va rivoyatlarda mazkur urug‘ haqidagi o‘rinlarni uchratishimiz mumkin.

Alpomish ham tortuvlidan bo‘lgan. Mahmatqulboy qo‘ng‘irotlarning bosh bobosi, uning o‘g‘li Jiyanbek tortuvlining bobosi hisoblanadi. Qo‘ng‘irot urug‘ining shunqori, gapga yetar zukkosi tortuvli olti urug‘ – *to‘g‘iz, o‘r, mo‘nka, oboqli, cho‘poq, maydataboq*. Shu guruh tarkibiga kiruvchi urug‘lar borasida ba’zi tortishuvli o‘rinlar mavjud. Biz asosiy shajara sifatida to‘g‘ri deb hisoblaganimiz va tayanib ish olib borayotganimiz B.Karmisheva[1] tasnifidan boshqa bir qator manbalar farqlanadi. Xususan, ba’zi manbalarda

[1] Раҳимов Т. Алпнома. – Тошкент: Muharrir, 2019. – B:136.

moydatovoq (maydataboq) urug‘i tortuvlining tarkibiga kirmaydi[2]. Saqlanib qolgan ma’lumotlarga ko‘ra: To‘raquldan *to‘g‘iz*, Mo‘minqul Jebachidan *mo‘nka*, O‘rozmatdan *o‘r*, Choridan *cho‘poq*, Cho‘tboydan *qorabo‘yin*, Abrahmatboydan *oboqli* urug‘i tarqalgan[3]. Yana boshqa manbada oboqli tortuvlining urug‘lari orasiga kiritilmagan[4]. Biz o‘rgangan va tahlil qilgan ma’lumotlarga ko‘ra oboqli tortuvli urug‘ining tarkibiga kiradi. Oboqli urug‘ining deyarli barcha shahobchalariga mansub keksa avlod vakillari o‘zlarining bosh urug‘ini tortuvli deb hisoblashadi. Tortuvli urug‘ining ichki bo‘linishi quyidagicha: *To‘g‘iz: sadiri, bo‘rboy, obiz, kirboloq, mandat, balxiyonbosh, qo‘shchi, shoxol, ko‘kkalbosh; o‘r: shayxnazar, o‘ris, dalba, itbaliq, chuva, jostobon; mo‘nka: so‘ngkeldi, o‘razoq, marday, bo‘g‘robachcha, kalbachcha; cho‘poq: qorabo‘yin, Abray, qoshqa, qizilbosh, sorixo‘ja, Oshir kichkina; oboqli: murodbachcha, qaroqchi, cholish, bo‘z qiyiq, shudgor, qizilbelbov*[5].

Yuqorida qo‘ng‘irot urug‘ining bosh bo‘g‘inlari va ichki shaxobchalarini, o‘rganishlarimizga asoslangan holda, ajratib chiqdik. Bu qo‘ng‘irotlar haqida muhim ma’lumot bo‘lsada, bizning asosiy maqsadimiz, mazkur urug‘ tarkibiga oid nomlarni ifodalovchi etnonimlarning onomastik tahlilini amalga oshirishdir. Ko‘rib o‘tganimizdek, bu etnonimlarning har biri o‘ziga xos etimologiyaga ega bo‘lib, ma’lum bir mantiqqa aoslanadi. “Etnonimlarning vujudga kelishida asosiy omil nima bo‘lgan, qanday konseptual asosga tayaniladi?” kabi savollarga javob topish uchun ko‘plab tarixiy manbalar va keksa avlod vakillarining bilimlariga tayanish kerak bo‘ladi. Shunda ham aniq xulosa chiqarish biroz mushkul. Chunki fonetik o‘zgarishlar etnonimga asos bo‘lgan so‘z aslida qanday bo‘lganligini tushunishga to‘sqinlik qiladi. Misol uchun, o‘zbek urug‘lari orasida mashhurlaridan bo‘lgan *qozoyoqli – qoziyoqli* etnonimi bir qarashda zoomorf kodga asoslangan *g‘oz* semasi bilan bog‘liqdek. Lekin qarashlar turli xil. Tarixiy ma’lumotlarga ko‘ra, o‘ziga xos yurish shakliga ega bo‘lgan ya’ni, g‘ozga o‘xshab oyoqlarini ikki tomonga tashlab yuradigan kishidan tarqagan urug‘ga, yurish shakliga ko‘ra, shu nom berilgan. Ba’zi fikrlarga ko‘ra esa o‘ziga ishongan, davralarda ko‘krak kerib yuruvchi, gerdaygan, bahslarda faol bo‘lgan urug‘ vakillari shu nom bilan atalgan. Manbalarda yuqoridagi fikrimizni asoslovchi shunday ma’lumotlar bor: “Qozoyoqli bo‘g‘inining nomi (g‘oz oyoqli) so‘zidan olingan bo‘lib, boshqirdlarda *“puyir oyoq” (ножки глухаря) “гусинные лапки”*, qoraqalpoqlarda – *qozyak*, no‘g‘aylarda va qrim tatarlarida – *kazayak* deb yuritiladi[6].

Tarixchi S.Tursunovning fikricha, mazkur urug‘ning nomi *qozoyoqli* emas, *qoziyoqli* bo‘lib, *g‘oz* so‘ziga umuman aloqasi yo‘q. Olimning ma’lumotlariga ko‘ra, Sirdaryoda bir podsho bo‘lib, qozisi bilan yer-suv masalasida tortishib qoladi. Aholining ma’lum qismi qozini qo‘llab-quvvatlaydi. Podshoh qozini o‘ldirmoqchi bo‘lganda, qozi o‘z tarafdorlari bilan tunda podsholik hududidan chiqib ketadi. Hozirgi Surxondaryo hududlariga kelib joylashadi. Qozoyoqlilar qozini yoqlaganlar (tarafdorlar), u bilan kelgan kishilar avlodlaridir. Bizningcha, S.Tursunovning mulohazalari haqiqatga yaqinroq. Chunki, g‘ozga o‘xshab yurish qo‘ng‘irotlarning boshqa urug‘lariga ham xos (masalan, *jostoboni*).

Ko‘rinib turibdiki, etnonimlar etimologiyasini aniqlash ancha murakkab va ko‘p izlanishni, tahlillarni talab etadigan jarayon. Ma’lumotlarning bir qismi etnonim haqida tegishli xulosani bersa, yana boshqa mulohazalar dastlabki fikrni inkor etadi. Bu jarayonni o‘rganish tadqiqotchiga murakkablik tug‘dirsa-da, tilshunosligimiz uchun muhim hisoblanadi. Zero, etimologiya til ilmlarining boshlanishi va asosidir.

Resume. This article provides information about the genealogical composition of the kongirat ethnonym, the names of its main syllables and branches. The analysis and history of the words that are the basis for the naming of the main syllables are given. It is emphasized that etymology is a complex field, and the influence of phonetic mysticism is discussed. As an example, the ethnonym *kazoyogli (kozyogli)* was analyzed and the attitude expressed.

Резюме. В данной статье представлены сведения о генеологическом составе этнонима кунграт, названиях его основных слогов и ветвей. Представлен анализ и история слов, положенных в основу наименования главных слогов. Подчеркивалось, что этимология – сложная область, обсуждалось влияние фонетической мистики. В качестве примера был проанализирован этноним *казаёгли (казиёгли)* и высказано отношение.

[1] Кармишева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана. –М.: Наука, 1976. – С. 90-94.
[2] Норбоев Н. 92 бовли ўзбек эли. Ўзбек элининг қабила ва уруғлари ҳақида. – Тошкент, 1997. – Б. 20.
[3] Раҳимов Т. Алпнома. – Тошкент: Muharrir, 2019. – B. 136.
[4] Эшим Олтинбош. Илдизлари бақувват эл – Хомкон. – Тошкент, 2022. – B. 8.
[5] Раҳимов Т. Алпнома. – Тошкент: Muharrir, 2019. – B. 12.
[6] Норбоев Н. 92 бовли ўзбек эли. Ўзбек элининг қабила ва уруғлари ҳақида. – Тошкент, 1997. – Б. 21.